

КОСМИЧКЕ ИНСПИРАЦИЈЕ СТРАТОСА ТЕОДОСИЈУА

МИЛАН С. ДИМИТРИЈЕВИЋ

Астрономска опсерваторија, Волгина 7, 11060 Београд, Србија
E-mail: mdimitrijevic@aob.bg.ac.rs

Резиме: Размотрено је и анализирано песничко дело Стратоса Теодосијуа *Универзалне инспирације*.

Евстратије – Стратос Теодосију¹ успешно и плодотворно истражује астрономске идеје и замисли филозофа, писаца и песника старе Грчке, и њихов утицај на наше поимање Универзума; са посебним акцентом на пресократовске мислиоце, чија су дела дошла до нас само у фрагментима.

¹Др Ефстратиос Теодосију је астроном и ради као ванредни професор Историје и филозофије Астрономије и Физике на Универзитету у Атини. Његова подручја научног рада су посматрачка астрономија, сателитска спектрофотометрија Ве звезда и историја и филозофија астрономије. Објавио је више од 150 научних радова у међународним часописима и зборницима радова са конференција, око 300 чланака у грчким часописима и 15 књига о историји и филозофији астрономије и физике. Ефстратиос Теодосију и Милан С. Димитријевић су били координатори грчке и српске стране билатералног пројекта „Астрономија: Историја и Филозофија“ (2004-2008) потписаног између Астрономске опсерваторије у Београду и Физичког факултета атинског Универзитета, а током вишегодишње успешне сарадње (први сусрет на XI Међународној школи за младе астрономе, Хвар 1980, сарадњу започели боравком аутора у Атини 1998, први заједнички прилог 2001: М. Dimitrijević, E. Theodossiou, *Calendar of the Greek Orthodox Church*, 5th Hellenic Astronomical Conference organized by the Hellenic Astronomical Society 20 - 22 September 2001, Fodele Crete, Hellas, Book of abstracts, 2001, стр. 171.), објавили су већи број заједничких радова (на пример: E. Th. Theodossiou, V. N. Manimanis, M. S. Dimitrijević, E. Danezis: 2006, “Nicephoros Gregoras: The greatest Byzantine Astronomer”, *Astronomical and Astrophysical Transactions* **25** (2006), 105-118; E. Danezis, D. Nikolaidis, E. Lyratzis, L. Č. Popović, M. S. Dimitrijević, A. Antoniou, E. Theodossiou: „A new model for the structure of the DACs and SACs regions in the Oe and Be stellar atmospheres“, *Publications of the Astronomical Society of Japan* **59**, (2007), 827-834; M. S. Dimitrijević, E. Th. Theodossiou, P. Z. Mantarakis: 2008, “Milutin Milanković and the reform of the Julian calendar in 1923”, *Journal of Astronomical History and Heritage* **11** (2008), 50-54.

Више пута је походио Београд и био радо виђен гост и учесник конференције „Развој астрономије код Срба V и VI,“. На овој Конференцији, све нас је пријатно изненадио када је, слушајући остале песнике – учеснике, изразио жељу да нам, на грчком и енглеском понуди „космичке“ стихове из прве збирке песама *Универзалне инспирације*² и представи нам се као још један астроном-песник.

Предложио сам му да изабере и пошаље три песме са преводом на енглески, да би их препевао, укључио у Зборник и српским астрономима приказао њој непознати вид стваралаштва, ове ренесансно-свестране личности, познате грчкој јавности по веома успешним наступима на телевизији, у серијалима где на занимљив и допадљив начин представља астрономију што нас приближава звездама, укључујући и разне видове њеног присуства у култури, уметности и обичајима. Веома је активан на стручно-популаризаторском пољу, често присутан и у другим медијима, а у широку палету његових интересовања улазе и Византијски ствараоци, грчко просветитељство, и различита филозофска питања и проблеми у космологији, астрономији и физици, као и однос науке и религије. Такође је бескомпромисан и истрајан борац против астролошког сујеверја.

Са енглеског, користећи као додатну помоћ и грчки оригинал, препевали смо три Стратосове³ песме. У првој, *Божанска светлост* или *Химна астрономима*, лирски понесено, химничним и узноситим језиком, слави астрономе, за које је Земља мала пошто уз помоћ телескопа слободно тумарају „по једва видљивим небеским градовима“, а преко дана се, проучавајући животодавно Сунце и његов „вечни бескрајни пут“, купају у „божанској светлости“. Понесени проучаваоц величанствених домета античке грчке културе, Стратос лирски слави Сунце, које даје живот и топлоту; земљу озелени, а зору чини хомеровски рујнопрстастом, бога Хелиоса, који на бљештаво сјајним двоколицама прелази по небу „свој велики, бескрајни пут“.

²Стратос Теодосију, *Универзалне инспирације* (на грчком), Публикације Диаволос, Атина, 2010.

³У Грчкој, људи имају два имена, по једно на свакој од две варијанте језика које су у употреби. Катаревуса је китњаста, церемонијални језик, који користе Црква, адвокати, пригодни говорници... Теодосијуово име на њему је Ефстратиос, српски Евстратије. Друга варијанта је Димотики – народни, која се користи у свакодневном говору, када га зову Стратос. Слични примери су Константин – Коста, Емануел – Манос, Хараламбије – Бабис, Георгије – Јоргос. За разлику од научних радова, где се потписује Катаревуса варијантом, Теодосију је на своју прву збирку песама ставио Димотики име Стратос, да би подвукао присност са читаоцима, са којима жели да подели своја лирско-поетска астрономска промишљања.

Слика 1.

Слика 2: Стратос Теодосију.

Следећа песма, *На Опсерваторији*, такође је насловљена као *Химна – сада – астронома посматрача*. Стратос поетски истиче како у павиљону са телескопом цео дан влада мир, да би ноћу оживео, купола му се отворила а телескоп управио „ка звездама на небу / величанственим световима“. Астроном-песник, „без гласа, запањен“ стоји „задивљен славом небеса“, тражећи стваралачко надахнуће, извориште мисли и разрешење сумње у звездама, које припадају боговима, „трепере и ћуте“. Стратос у њима налази и подстицај за дан који наступа, јер „ноћи са слутњом језде у дневну инспирацију неку“.

Последњу песму, Стратос насловљује „Тајанственој Селени“. Дата је у два паралелна дела, тако да су на левој страни четворостихови, а на десној двостихови, померени тако да се могу укомпоновати у целину. Овај лирски запис може се читати као кохерентно остварење, али и сваки део посебно. И овде Стратос налази надахнуће у старим грчким митовима, легендама и фолклору. Наводећи њена различита грчка имена: Селена, Селана, Хтонија, Мена, Титанис, Хеката, Феба, рођачке везе са другим древно-грчким олимпијским бесмртницима, песник је уносито понесен и задивљен „бледом лепотом“ Луне, која „наоружана белином“ светлости што јој дарује брат Хелиос – Сунце, разгони таму ноћи, истичући да је мера времена, чије су ћерке Часови – Хоре а ујутру је следи богиња Зоре – Еос (Еја).

Судећи по овим песмама, Стратос Теодосију је једна врста химнода – певача химни сличних онима у античкој Грчкој, и то нарочито онда када помиње митолошке личности и богове. Из његових стихова избија свечани тон, који је сав у славу онога о чему пева. Ту су присутни култни и хијератски елементи. Ова карактеристична хорска лирика у појединим моментима као да захтева једну врсту музичке пратње. Вредно је помена да он у тај свечани химнички дух и тон уноси модерне елементе и када је у питању форма стиха, као и њихова спретна и самосвојна композиција у погледу унутрашњих повезивања, преплета и прожимања.

Стратос Теодосију се у напред истакнутим песмама показује као добар зналац митолошких и култних предања, у која уноси извесну разиграност, која даје ритам и мелодиозност његовом певању. Песма *Тајанствена Селена* недвосмислено показује да Теодосију, поред осталог, припада и групи такозваних учених песника (poeta doctus), или су му они блиски, нарочито када је реч о грчким песницима Александријске школе и хеленистичке епохе. У том смислу, његова поезија је веома складна по форми и у техничким појединостима. Скоро у целини његовог певања присутне су митолошке алузије и паралеле, уз наглашену ерудицију, која из њих зрачи. За пуније разумевање поменутих, и других, његових стихова, потребно је шире познавање грчке митологије, класичних извора и традиције.

Збирком песама *Универзалне инспирације*, Евстратије – Стратос је преточио своју стваралачку обузетост и задивљеност достигнућима античке грчке цивилизације и астрономским лутањима телескопом по чарима и лепотама неба „наоружаног звездама“, како каже песник Леонид Мартинов,⁴ у лирско-поетско остварење, којим нам се приказује и као даровити и истанчани песник химничних стихова. Митолошки и култни аспекти су веома присутни у његовом певању, па тај модерни поетски глас и израз, заоденут митским и астралним визијама, богати савремено песништво.

⁴М. С. Димитријевић: „Ноћ наоружана звездама – Космичка поезија Леонида Мартинова, *Васиона*, бр. 5, 2003, 158.

СТРАТОС ТЕОДОСИЈУ

Божанска светлост (Химна астронома)

Ми мали пролазни смртници,
када гледамо светло-дајућег Сунца
вечни, бескрајни пут,
у божанској се купамо светлости!

Као астрономи, о Боже, каква част!
Када посматрамо, за нас вечне,
Безбројне, звездосјајне,
спиралне путање...
Земља је мала за нас,
ми слободно лутамо
једва видљивим звезданим градовима.

На Опсерваторији... (Химна астронома – посматрача)

Уточиште астронома младих
Опсерваторија сива.
Цео дан остаје у миру,
а ноћу постаје жива.

Тешка се купола окреће,
и мали отвор се шири.
Ка звездама на небу далеко
величанственим световима вири.

Без гласа запањен стојим
затворен славом небеса.
И ноћи чекам и бројим
да видим звездана места.
Вишебојна светлости игра,
звезде трепере и ћуте.
Да ли ћу ... телескопом кад мерим,
разорити астралне путе.

Боговима припадају звезде,
а мисли и сумње човеку.
Ноћи са слутњом језде
у дневну инспирацију неку.

Тајанственој Селени

О тајанствена Хтоњанка⁵
 Селена⁶ моја и Феба,
 Дете Хипериона,⁷
 Ћерка богиње Теје.

⁵Богове подземног света Грци су именовали као Хтонске. Њима је владао мргодни бог Хад и његова краљица Персефона. Термин Хтонски богови такође је употребљаван за богове земљорадње. Међу њима су, између осталих, Хипнос, бог снова, Никс, богиња ноћи, Онири, демони снова и Хеката, буквално „одаљена“, богиња магије, враџбине, ноћи, Месеца, духова, вештичарења и магијског призивања духова мртвих. Она је једино дете Титана Перса и Астерије, од којих је добила моћ према небу, земљи и мору. Идентификује се са низом других божанстава укључујући Селену-Месец, Артемиду, арголидску Ифигенију, беоћанску нимфу Херкину и другим. Пребивала је на «гробницама» и местима «где се пресецају два пута». Артур Когерел, *Речник светске митологије*, Нолит, Београд, 1998, стр. 226. Aaron J. Atsma, *Theoi Greek Mythology; Exploring Mythology in Classical Literature and Art*, <http://www.theoi.com/greek-mythology/underworld-gods.html>

⁶Селена, латински Луна, била је богиња Месеца, односно Месец персонифициран у божанско биће. Била је ћерка Титана Хипериона и Теје, а сестра Хелиоса Сунца и Еос (или Еја) Зоре. Називају је такође Феба, као сестру бога Сунца Хелиоса који се зове и Феб. Описују је као веома лепу богињу, са дугим крилима и златном дијадемом, а Есхил је назива „око ноћи“. Као и њен брат Хелиос по небу путује у кочијама које вуку два бика, или јаше на коњу, мазги или бику. У класично доба Месец су поштовали само варвари, а касније Селена је поштована као божанство и поистовећивана са Хекатом, Артемидом или Изидом. У народним веровањима је поистовећивана са магијом и разним болестима. Драгослав Срејовић, Александрина Цермановић-Кузмановић, *Речник грчке и римске митологије*, Српска књижевна задруга, Београд, 1992, стр. 378, Исто, <http://www.theoi.com/Titan/Selene.html>

⁷Хиперион је био најпре епитет и име бога Сунца, Хелиоса, а касније један од Титана, бог светлости, један од синова Урана (Неба) и Гее (Земље) и отац небеских светлости, Еос (Еје) - Зоре, Хелиоса – Сунца и Селене - Месеца. Супруга му је била Теја, дама етера – сјајног небеског плаветнила. Име му значи „гледајући одозго“ или „онај који иде горе“, од грчких речи *хипер* и *ион*. Био је један од четири браће Титана, који су са Хроносом сковали заверу да кастрирају свога оца Урана. Када је Уран (Небо) дошао супрузи Геи (Земљи), Хиперион, Криос, Којос и Јапет су се поставили на четири стране света и ухватили и држали оца док га је Хронос – Време кастрирао. У овом миту, четири Титана су персонификација великих стубова, који у блискоисточним космогонијама држе раздвојене Небо и Земљу. Као отац Сунца и Зоре, Хиперион је несумњиво био Титан – Стуб истока, а његова браћа, Којос, Криос и Јапет, персонифицирају север, југ и запад. Титане, синове Урана и Гее, са власти је скинуо Зевс и бацио их у таму Тартара, који Хезиод описује као празнину која се налази испод темеља свега, где су корени земље, мора и неба. *Речник грчке и римске митологије*, стр. 485, исто <http://www.theoi.com/Titan/TitanHyperion.html>

Твој брат Хелиос,
нуди ти своју светлост.

На колима са два коња
на небесима „лелујаш“.
Ти си мера времена
светлошћу пуниш ноћ и дан.

Еос, твоја лепа сестра
следи те ујутру.

О богињо наоружана белином...
Мена⁸ и Титанка,
отерај сместа
таму ноћи.

Ти си славна жена.
Хеката ти је име.
Хоре⁹ су твоје четири кћери
Пандија¹⁰ ти је посвећена.
Зову те Селана
Као Хтонији ти се моле.

Али ја сам... Селено задивљен,
Твојом бледом лепотом.

⁸У грчкој митологији Мена се јавља као име богиње, која управља лунарним месецима и понекад се поистовећује са Селеном. Познате су и педесет Мена, ћерке Селене и Ендимиона, које представљају педест лунарних месеци четворогодишње Олимпијаде, основне јединице у античком грчком мерењу времена. Исто <http://www.theoi.com/Titan/Menai.html>.

⁹Хоре или Часови су биле божанска бића која управљају сменом годишњих доба и „брину да чокот расте и жито зри“. Управљале су окретањем небеских сазвежђа помоћу којих се мерила година. Такође су чувале капије неба и цео Олимп, и окупљале звезде и сазвежђа на небу. У грчкој митологији постоји више врста Хора, а као родитељи се углавном спомињу Зевс и Темис, али према неким изворима, четири Хоре које персонификују годишња доба, потекле су од Хелиоса и Селене. Касније су Хоре схваћене као алегоријске фигуре, као персонификација годишњих доба, неких од месеци, или часова. Исто стр. 491, исто <http://www.theoi.com/Titan/Selene.html>.

¹⁰Атички фестивал у старој Грчкој о чијем карактеру има доста несугласица, али је према неким био посвећен богињи Месеца, чија је једна од многобројних кћери Пандија, по другима атичком краљу Пандиону или самом Зевсу, *Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, ed. William Smith (1870), Стр. 861, <http://www.ancientlibrary.com/smith-dgra/0868.html>.

МИЛАН С. ДИМИТРИЈЕВИЋ

COSMICAL INSPIRATIONS OF STRATOS THEODOSSIOU

Poetical work *Universal Inspirations* of Stratos Theodossiou was considered and analyzed.